

نقش ولایت پذیری در تمدن نوین اسلامی تا جامعه مهدوی

نویسنده:

فاطمه گل احمدی^۱

چکیده

پژوهش حاضر به بررسی نقش محوری «ولایت‌پذیری» به عنوان اساس شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی و ارتباط آن با جامعه آرمانی مهدوی می‌پردازد. همچنین با استفاده از روش تحلیلی-توصیفی و با استناد به منابع معتبر اسلامی و پژوهش‌های پیشین تدوین گردیده است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که ولایت‌پذیری نه تنها به عنوان یک اصل راهبردی، بلکه به عنوان محور اساسی در ایجاد انسجام اجتماعی، تقویت هویت اسلامی و مقابله با چالش‌های ناشی از جهانی‌شدن عمل می‌کند. همچنین این مفهوم نقش تعیین‌کننده‌ای در زمینه‌سازی برای تحقق جامعه عدل‌محور مهدوی ایفا می‌نماید. مقاله حاضر با تبیین ابعاد مختلف ولایت‌پذیری، بر ضرورت تبدیل این مفهوم به الگویی عملی در عرصه‌های اجتماعی، سیاسی و فرهنگی تأکید می‌ورزد. در نهایت، این پژوهش به بیان چالش‌ها و راهکارهای اجرایی برای نهادینه کردن فرهنگ ولایت‌پذیری در راستای احیای تمدن اسلامی ارائه می‌دهد.

واژگان کلیدی: انسجام اجتماعی، تمدن، تمدن اسلامی، تمدن نوین اسلامی، جامعه، ولایت، ولایت‌پذیری.

^۱ سطح ۲ حوزه مدرسه علمیه فاطمه الزهرا سلام الله علیها بیجار

مقدمه

ولایت‌پذیری همواره به‌عنوان یک اصل بنیادین در تمدن اسلامی مطرح بوده و در تاریخ اسلام به‌ویژه در مکتب تشیع، دارای اهمیت ویژه‌ای است. در عصر حاضر، با توجه به چالش‌های اجتماعی، سیاسی و فرهنگی ناشی از جهانی‌شدن و تضادهای فرهنگی، بررسی و تحلیل مفهوم ولایت‌پذیری به‌ویژه در زمینه شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی و پیوند آن با جامعه مهدوی، نیازمند رویکردی تازه و نوآورانه است. در این راستا، درک عمیق‌تر از ضرورت و اهمیت ولایت‌پذیری به‌عنوان یک عنصر کلیدی برای تحقق هدف‌ها و آرمان‌های مهدوی لازم می‌نماید.

هدف این مقاله بررسی ابعاد مختلف ولایت‌پذیری و تأثیر آن بر روند تحولات اجتماعی و فرهنگی در جامعه امروز است. ضمن تبیین مفاهیم کلیدی و ارائه تعاریف دقیق در خصوص ولایت‌پذیری، به تحلیل نقش این مفهوم در تقویت انسجام اجتماعی و ارتقای آگاهی عمومی خواهیم پرداخت. همچنین، چالش‌ها و موانعی که بر سر راه تحقق فرهنگ ولایت‌مداری موجود است، مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

پیشینه تحقیق نشان می‌دهد که این موضوع مورد توجه تعدادی از پژوهشگران قرار گرفته است. به‌ویژه، پژوهش‌های دکتر مجید معارف تحت عنوان «نقش ولایت‌پذیری در تقویت هویت اجتماعی در جوامع اسلامی» و خانم فاطمه سادات در رساله‌ای به نام «ولایت فقیه و زمینه‌سازی برای جامعه مهدوی» به بررسی ابعاد مختلف ولایت‌پذیری و اثرات آن بر تحولات اجتماعی و سیاسی پرداخته‌اند. این تحقیقات نه‌تنها به تعمیق مفهوم ولایت‌پذیری کمک کرده‌اند، بلکه همچنین به پیامدهای آن در حوزه‌های مختلف اجتماعی و فرهنگی نیز پرداخته‌اند.

در این مسیر، تلاش می‌شود با بررسی متون و منابع معتبر، شناخت عمیق‌تری از انطباق اصول ولایت‌پذیری با نیازهای جامعه مهدوی به‌دست آید. این مقاله همچنین به بررسی تأثیر ولایت‌پذیری بر شکل‌گیری فرهنگ مناسب برای تحقق جامعه مهدوی نیز خواهد پرداخت. بدین ترتیب، هدف نهایی این تحقیق تحریک اندیشه‌ها و تسهیل گام‌های عملی برای یک توسعه معنوی و اجتماعی همراستا با آرمان‌های بلند مهدوی خواهد بود.

۱- مفهوم شناسی

قبل از پرداختن به بحث اصلی مقاله لازم است واژه های مرتبط معنا شود

۱-۱. **ولایت:** ولاء و توالی آن است که دو چیز یا بیشتر چنان به هم نزدیک باشند که میانشان چیز دیگری نباشد؛ و به طور استعاره به نزدیکی، ولاء و توالی گویند. خواه (این نزدیک شدن) از حیث مکانی باشد یا از حیث دین یا از حیث صداقت، نصرت و اعتقاد. همچنین در ادامه می گوید: «ولایت»، به کسر واو به معنای نصرت و یاری رساندن است و به فتح واو به معنای تولی و سرپرستی امور می باشد. سرانجام در یک اظهارنظر نهایی چنین گوید: «وَ حَقِيقَةُ تَوَلَّى الْأَمْرِ»: حقیقت ولایت سرپرستی و تصدی امر است^۱

۱-۲. **ولایت پذیری:** اساس ولایت پذیری، پذیرش ولایت خداست. نکته مهم این است که انسان ولایت خدا که ولایت نور است را می پذیرد و یا ولایت دیگران را که ولایت ظلمات و سیر در تاریکی هاست قبول می نماید. انسان در جزیره ای مستقل زندگی نمی کند که تصور نماید اگر از ولایت خدا خارج شود مستقل خواهد شد. از دیدگاه قرآن و معارف قرآنی انسان همیشه بین این دو مدار حرکت می کند و خارج از مدار الهی نیست. «اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا أُولِئَاؤُهُمُ الطَّاغُوتُ»^۲

انسان می تواند ولایت خدا را قبول نکند، اما ربوبیت تعطیل ناپذیر است. حتی شیطان و دستگاه او نیز تحت ربوبیت خدا هستند و از رحمت عامه خدای متعال بیرون نیستند؛ «وَبِرَحْمَتِكَ الَّتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ»^۳

رحمانیت خدای متعال که یکی از رحمت های الهی است شامل همه می شود. وجود همه هستی ناشی از صفت رحمانیت خداست، ولی رحمت خاصه او تنها شامل حال مؤمنین می گردد: «بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُفٌ رَحِيمٌ»^۱

^۱ کورانی ، مفردات راغب اصفهانی ، ص ۵۳۳

^۲ سوره البقره آیه ۲۵۷

^۳ کلینی ، الکافی ، ج ۴ ، ص ۷۲

البته این آیه در مورد نبی اکرم صلی الله علیه و آله و سلم است: «رحمتی وسعت کل شی و سأکتبها للذین آمنوا» پس رحمت دوم رحمتی است که شامل مؤمنان است. رحیم بودن خدا باعث شده که او هم رحمان است و هم رحیم. بنابراین با توجه به این که او پروردگار ماست و همه وجود ما نیازمند به درگاه اوست «أَنْتُمْ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ»^۲

شایسته است که ولایت او را بپذیریم و با ولایت او سیر کنیم، البته پذیرش این ولایت بسیار سنگین است و انسان باید بتواند از بتِ نفس و سایر بت ها آزاد شود «اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا» هر اندازه ایمان بیاوریم ولایت بر ما اجرا شده و سیر ما در مسیر هدایت و نور واقع خواهد شد^۳

۱-۳. تمدن: تمدن در لغت به معنای شهرنشینی، اسالیب شهرنشینی گزیدن و... آمده است که ناظر بر بیرون آمدن انسان از حالت وحشیگری و خارج شدن یک جامعه از مرحله ابتدایی است^۴

برای مفهوم اصطلاحی تمدن، تعاریف بسیار بهکار برده‌اند، مانند «مرحله یا نوعی خاص از فرهنگ که در عصر معینی موجودیت یافته و حاصل نبوغ اقلیت مبتکر و نوآور است».^۵ «نظمی اجتماعی که در نتیجه وجود آن، خلاقیت فرهنگی امکان می پذیر می شود و جریان پیدا کند» و در تعریفی دیگر، تمدن گروه بالاترین بندی فرهنگی و گسترده‌ترین سطح هویت فرهنگی به می شمار آید^۶

۱-۴. تمدن اسلامی: اسلام، دینی است که با توجه به جهان بینی برخاسته از من قرآن و سیره نبوی و اولیای الهی همه آنچه را که بشر برای تعالی خویش بدان نیازمند است در اختیارش می نهد. تمدن اسلامی، تمدنی است که همه مؤلفه های آن بر محور دین اسلام می گردد. با توجه به همین پسوند پرمایه دارای آغاز و انتها است^۷

^۱ سوره التوبه، آیه ۱۲۸

^۲ سوره فاطر: آیه ۱۵

^۳ سوره البقره: آیه ۲۵۷

^۴ عمید، فرهنگ فارسی عمید، ص ۶۱۵

^۵ لوکاس، ص ۱۶

^۶ دورانت، مشرق زمین، ص ۵

^۷ جان احمدی، تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی، ص ۵۱

منظور از تمدن اسلامی مجموعه افکار عقاید علوم هنرها و صنایع است که با الهام از آموزه های دینی توسط مسلمین پدید آمده است. با این نگرش تمدن اسلامی را به طور کلی می توان این گونه تعریف کرد تمدن اسلامی با نگرش توحیدی، تمدنی است. یدئولوژیک با مجموعه ای از ساخته ها و اندوخته های معنوی و مادی جامعه اسلامی که انسان را به سوی کمال معنوی و مادی سوق می دهند. از این رو تمدن اسلامی تمدن یک ملت با نژاد خاص نیست بلکه مقصود تمدن ملت های اسلامی است که عرب ها ایرانیان، ترک ها و دیگران را شامل میشود^۱

۱-۵. تمدن نوین اسلامی: مقام معظم رهبری تعبیر جدیدی علاوه بر همین تمدن اسلامی به عنوان تمدن نوین اسلامی دارند ایشان درباره معنا و چیستی تمدن نوین اسلامی می فرمایند تمدن نوین اسلامی به معنای پیشرفت همه جانبه میباشد اگر ما به دنبال یک مصداق عینی و خارجی برای درک معنای تمدن نوین اسلامی باشیم میتوانیم بگوییم هدف ملت ایران و هدف انقلاب اسلامی ایجاد یک تمدن نوین اسلامی میباشد.^۲

۱-۶. جامعه: واژه جامعه از نظر لغوی اسم فاعل مؤنث از مصدر «جمع» و به معنای گردآورنده، فراهم کننده و جمع کننده است.^۳

و در نگاهی کلی می توان جامعه را عبارت از مجموعه انسان هایی دانست که در جبر برخی نیازها و تحت نفوذ یک سلسله عقیده ها، ایده ها و آرمان ها در یکدیگر ادغام شده، در یک زندگی مشترک غوطه ورنند^۴ و روابط گوناگون مشترک و متقابل و نسبتا پایداری، آن ها را به هم پیوند می دهند^۵ و هدفی واحد آنان را گرد آورده است^۶

۲- جایگاه و اهمیت ولایت پذیری از منظر اسلام

^۱ مجموعه مقالات اولین کنفرانس بین المللی فرهنگ و تمدن اسلامی ص ۱۹۱

^۲ بیانات رهبری در دیدار جوانان خراسان شمالی (۲۳/۷/۱۳۹۱)

^۳ لغت نامه، ج ۵، ص ۶۴۸۹

^۴ شهید مطهری، مرتضی اصول فلسفه و روش رئالیسم، ج ۲، ص ۲۰۸.

^۵ کوهن، درآمدی به جامعه شناسی، ص ۳۴۸ - ۳۴۹

^۶ جمیل، واژه نامه فلسفه و علوم اجتماعی، ص ۱۵۲

امام خمینی در این زمینه فرموده اند: «می‌دانید که لعن و نفرین و فریاد از بیداد بنی‌امیه لعنة الله علیهم با آنکه آنان منقرض و به جهنم رهسپار شده‌اند، فریاد بر سر ستمگران جهان و زنده نگه داشتن این فریاد، ستم شکن است. امام حسین با عده کم، همه چیزش را فدای اسلام کرد، مقابل یک امپراطوری بزرگ ایستاد و «نه» گفت. هر روز باید در هر جا این «نه» محفوظ بماند.»^۱

در نهایت، عدم وجود بسترهای آموزشی مناسب برای تبیین معارف ولایت و اصول اعتقادی، می‌تواند به تداوم این چالش‌ها منجر شود. برای تقویت ولایت‌پذیری در جوامع اسلامی، ایجاد نهادهای آموزشی و فرهنگی که به آموزش و ترویج اصول ولایت‌فقیه و آگاهی بخشی به جوانان بپردازند، ضروری است. بدین ترتیب، توانمندسازی جامعه جهت پذیرش و تبعیت از رهبری عادل، به‌عنوان یکی از اهداف اصلی خواهد بود.^۲

در نتیجه، برای تقویت مفهوم ولایت‌پذیری و مقابله با چالش‌های موجود، لازم است که جوامع اسلامی به بازنگری در شیوه‌های مروج و روش‌های ارتباطی با رهبری خود بپردازند و بسترهای فرهنگی و اجتماعی مناسبی را مهیا سازند. تقویت آگاهی و اعتماد مردم به ولی فقیه می‌تواند به تحقق ارزش‌های اسلامی و اجتماعی در جوامع کمک کند.

^۱ خمینی. سید روح الله، قیام عاشورا در کلام و پیام امام خمینی، ص ۵۵

^۲ نوروزی، طاهری، ولایت مداری در الگوی پیشرفت اسلامی، ص ۱۱۴

نتیجه‌گیری

در پایان، می‌توان نتیجه‌گیری کرد که ولایت‌پذیری به‌عنوان یک اصل بنیادین در نظام اسلامی و به‌ویژه در مکتب تشیع، نقشی کلیدی در شکل‌دهی تمدن‌نویین اسلامی و تحقق جامعه مهدوی ایفا می‌کند. این مفهوم نه‌تنها به نوعی پیوستگی و ارتباط میان رهبری و افراد جامعه را به همراه دارد، بلکه به‌دنبال عامل وحدت و انسجام در یک نظام پیچیده و چندبعدی نیز است.

ولایت‌پذیری اثر عمیقی بر ساختار اجتماعی و سیاسی جوامع اسلامی دارد. با اتکا به رهبری ولی فقیه، جوامع می‌توانند در راستای تحقق عدالت اجتماعی، تأمین رفاه عمومی و ارتقای سطح آگاهی افراد گام بردارند. در این مسیر، چالش‌های متعددی نیز وجود دارد، از جمله عدم آگاهی جامعه از اصول ولایت‌پذیری و تأثیر منفی رسانه‌ها. لذا، ضرورت دارد که برنامه‌های آموزشی و فرهنگی به‌منظور ترویج این مفهوم در دستور کار قرار گیرد.

علاوه بر این، تبدیل چالش‌ها به فرصتی برای تقویت ولایت‌پذیری در جوامع اسلامی ممکن است. با در نظر گرفتن تهدیدات داخلی و خارجی، بالا بردن آگاهی جمعی و ایجاد فضاهای گفت‌وگو می‌تواند به تقویت این اصل کمک کند. از این رو، ولایت‌مداری باید به‌عنوان هنجاری اجتماعی و فرهنگی در جوامع اسلامی نهادینه شود.

در نهایت، تحقق جامعه مهدوی به‌عنوان یک آرمان اسلامی، مستلزم همکاری همه‌جانبه مردم و رهبری است. از این رو، باور به ولایت‌پذیری و پیروی از آموزه‌های دینی باید به یک جریان

غالب در زندگی اجتماعی و فرهنگی تبدیل شود. این مسیر نه تنها به پیشرفت جامعه اسلامی کمک می‌کند، بلکه می‌تواند به الگویی برای دیگر ملتها در جهان نیز تبدیل شود.

فهرست و منابع و ماخذ

*قرآن

*نهج البلاغه

۱. نهج البلاغه ، ترجمه : عبدالمحمدآیتی ، تهران ، انتشارات فرزانه روز ، ۱۳۷۷.
۲. ابن بابویه، محمد بن علی، **من لایحضره الفقیه دوره ۶ جلدی**، انتشارات دارالکتب الاسلامیه، چاپ ۴، ۱۳۹۷ هـ-ش
۳. ابن شعبه، حسن ابن علی ، **تحف العقول** ، موسسه فرهنگی دارالحدیث ، چاپ ۵ ، ۱۳۹۳ هـ-ش
۴. بلاذری، احمد بن یحیی ، **فتوح البلدان** ، محمد توکل ، انتشارات ماهریس، چاپ ۳ ، ۱۳۹۹ هـ-ش
۵. پور رستمی، حامد " **حکومت ولایی وزمین سازي ظهور** " شماره ۱۳ ، پژوهشی مشرق موعود ، ۱۳۸۹
۶. تشکری، نرگس، **شیخ طبرسی** ، موسسه فرهنگی مدرسه ، چاپ ۱ ، ۱۳۹۰ هـ - ش
۷. جان احمدی، فاطمه، **تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی** ، دفتر نشر معارف (وابسته به نهاد نمایندگی مقام رهبری در دانشگاه) ، چاپ ۵۲ ، ۱۳۹۹ هـ-ش

۸. جوادى آملی، عبدالله؛ معلمی، محمد؛ معلمی، مهدی ، **قاعده الشرط الفقهيہ**، محمد روحانی ، انتشارات اسراء ، چاپ ۱، ۱۴۰۱هـ-ق
۹. حرعاملی، محمدبن حسن ، **جهاد النفس: ترجمه وسائل الشيعه** ، علی صحت، انتشارات ناس، چاپ ۱، ۱۳۶۵هـ-ش
۱۰. دورانت، آریل؛ دورانت، ویلیام جیمز؛ **مشرق زمین** ، احمد آرام ، امیرحسین اریان پور ، عسکری پاشائی، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی (آموزش انقلاب اسلامی) ، چاپ ۷، ۱۳۸۰هـ-ش
۱۱. دونمز، نوری ، **علویان ترکیه**، دانشگاه ادیان ومذاهب ، چاپ ۱، ۱۳۸۹هـ-ش
۱۲. دهخدا، علی اکبر ؛ شهیدی ، جعفر ؛ معین، محمد ؛ حکیم ، عباس ؛ **لغت نامه** ، موسسه چاپ وانتشارات دانشگاه تهران ؛ روزنه ، چاپ ۲، ۱۳۷۷هـ-ش
۱۳. ذوعلم، علی ، **روایتی کوتاه از بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی** ، انتشارات انقلاب اسلامی ، چاپ ۱، ۱۴۰۰هـ-ق
۱۴. رحمتی اراکی، رحمت الله؛ حرعاملی ، محمدبن حسن ؛ **من لایحضره الامام** ، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم ، چاپ ۱، ۱۳۹۲هـ-ش
۱۵. رضایی، رحمت الله ، **تاریخ طبری**، انتشارات خلاق ، چاپ ۹، ۱۳۹۷هـ-ش
۱۶. زاهدی، مرتضی، **نظام شناسی و نظام سازی بر اساس قرآن، گمگشته جوامع اسلامی**، انتشارات آریایی ، چاپ ۱، ۱۴۰۲هـ-ش
۱۷. صلیبا، جمیل ، **واژه نامه فلسفه و علوم اجتماعی** ، صادق سجادی ، کاظم برگ نیسی ، انتشارات شرکت سهامی انتشار ، چاپ ۱، ۱۳۷۱هـ-ش
۱۸. طبری، محمدبن جریر، **تاریخ طبری** ، ابوالقاسم پاینده ، انتشارات اساطیر، چاپ ۱۱ ، ۱۴۰۰هـ-ق
۱۹. علیدادی، رضا؛ چشمه نور، مرتضی ، **الگوی راهبردی رسانه های فضای مجازی در پرتو گفتمان ولایت فقیه**، انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی ، چاپ ۱، ۱۳۹۹هـ-ش
۲۰. عمید، حسن، **فرهنگ فارسی عمید**، انتشارات امیرکبیر، چاپ ۶، ۱۳۷۵هـ-ش
۲۱. فریدونی، حسین، اخلاق منتظر: **بررسی پیرامون خصوصیات منتظران ظهور حضرت صاحب الزمان**، انتشارات نبا ، چاپ ۲، ۱۳۸۸هـ-ش

۲۲. فرزانه، محمد باقر؛ خیاط، علی؛ صفریور، هادی؛ تبیین نوین ایجاد تمدن نوین اسلامی از نگاه مقام معظم رهبری، شماره ۱۱۸، پژوهش های اجتماعی اسلامی، ۱۳۹۷
۲۳. قاسمی، محمد جواد، بسیج و جایگاه آن در نظام دینی، انتشارات نسیم رحمت) وابسته به بنیاد خیریه فرهنگی المهدی)، چاپ ۱، ۱۳۸۸ ه-ش
۲۴. قنبری قلعه سری، علی اصغر، شهید مطهری و فلسفه اسلامی، انتشارات اراده، چاپ ۱، ۱۳۹۵ ه-ش
۲۵. کورانی، علی، مفردات الراغب الاصفهانی مع ملاحظات العالمی، انتشارات معروف، چاپ اول، ۱۳۹۳ ه-ش
۲۶. کلینی، محمد بن یعقوب؛ بخشایشی، فاضل؛ الکافی، عبدالهادی مسعودی، انتشارات موسسه فرهنگی درالحديث، چاپ ۱، ۱۴۰۳ ه-ش
۲۷. کوهن، بروس، درامدی به جامعه شناسی، محسن ثلاثی، انتشارات توتیا، چاپ ۱۳۹۴، ۳۳ ه-ش
۲۸. مجلسی، محمدباقر بن تقی، بحارالانوار، انتشارات اسلامیه، چاپ ۵، ۱۳۸۶ ه-ش
۲۹. موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، قیام عاشورا در کلام و بیان امام خمینی، انتشارات موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، چاپ ۷، ۱۳۸۶ ه-ش
۳۰. موسوی همدانی، محمدباقر؛ طباطبایی، محمدحسین؛ ترجم تفسیر المیزان ۱، انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، چاپ ۴۲، ۱۴۰۰ ه-ش
- ق
۳۱. معین، محمد؛ شهیدی، جعفر؛ دهخدا، علی اکبر؛ لغت نامه دهخدا، انتشارات دانشگاه تهران، سازمان لغت نامه دهخدا، چاپ ۱، ۱۳۶۴ ه-ش
۳۲. مفید، محمد بن محمد، موسوعه مولفات الشيخ المفید، انتشارات انوار الهدی، چاپ ۱، ۱۴۰۴ ه-ش
۳۳. نوروزی، محمد جواد؛ طاهری، مهدی؛ ولایت مداری در الکوی پیشرفت اسلامی، انتشارات موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، چاپ ۱، ۱۳۹۴ ه-ش